

Пам'ять про простягнуту руку допомоги

На сьогодні на території Словаччини проживає близько 136 тисяч українських біженців. Ця цифра свідчить не лише про масштаб трагедії, яку переживає Україна, але й про колосальну відкритість Словаччини, яка з перших днів війни Росії проти України підставила своє плече сусідам. Українська спільнота, яка вже пустила глибокі коріння у словацьке суспільство, прагне зберегти цю пам'ять про солідарність для майбутніх поколінь.

Українці в Словаччині вже давно вийшли за рамки статусу просто «отримувачів допомоги». Вони стали активною частиною словацького життя. За оцінками Ради з бюджетної відповідальності (RRZ), у 2026 році працюючі українці сплатять до бюджету Словаччини близько 518 мільйонів євро у вигляді податків, що вже перевищує прямі витрати держави на допомогу біженцям.

Дослідження Словацької академії наук (SAV) показують, що більшість українців пов'язують своє майбутнє зі Словаччиною. Навіть після завершення війни близько 90 тисяч із них планують залишитися тут жити та працювати.

Чому СНМ-МУК у Свиднику – ідеальне місце для пам'яті?

Серед українців, які знайшли прихисток у Словаччині, активно обговорюється ідея створення постійної експозиції на знак подяки словацькому народу за протягнуту руку допомоги. Найкращим місцем для цього вбачають **Словацький національний музей – Музей української культури (СНМ-МУК) у Свиднику**.

І для цього є три вагомі причини.

Ця унікальна інституція вже 70 років бережливо зберігає матеріальну та духовну культуру автохтонних українців, які віками проживають на цих землях. Музей є найстарішим спеціалізованим закладом такого типу в Словаччині.

Регіон Свидника історично є місцем, де століттями у мирі та злагоді живуть словаки та русини-українці. Саме Пряшівський край одним із перших приймав перші хвилі біженців через кордон.

Лютий 2022 року вписав у цю історію новий, найдраматичніший розділ. Масштабна хвиля

з десятків тисяч українців, які рятувалися від російських бомб, назавжди змінила соціокультурну мапу Словаччини. Фіксація цього зламу «по гарячих слідах» – це прямий історичний обов'язок музею.

Що має зберегти музейний архів?

Голоси тисяч: Масштабний аудіоархів інтерв'ю про перетин кордону, страх невідомості та перші кроки в адаптації.

Речі-свідки: Особисті речі евакуації, щоденники, дитячі малюнки та уламки снарядів, які люди привезли з розбомблених міст.

Свідчення солідарності: Документи й фотохроніка про неймовірну допомогу словацького народу та волонтерів.

Розміщення такої експозиції в Свиднику символічно об'єднає давню історію автохтонного населення з новою сторінкою сучасної історії, коли словацька гостинність врятувала тисячі життів новоприбулих братів і сестер.

Українці прагнуть, щоб великодушність Словаччини не загубилася на прийдешніх сторінках історії. Пам'ять про те, як у найважчі часи словацькі сусіди відкрили свої серця, розділили свій хліб і дали безпечний дах над головою тисячам українських родин, має бути закарбована також у музейних експозиціях. Свидницький музей – це не просто стіни, це духовний міст між двома народами-сусідами. Саме він може стати тим унікальним святилищем пам'яті, де прийдешні покоління словаків та українців будуть бачити живий, незабутній приклад того, що справжнє братерство пізнається в біді, а протягнута рука допомоги здатна перемогти будь-яку темряву.

-мі-

На фото (зліва): Роман Сарай, Мілан Маєрський, Растислав Трка, Мирослав Кастран.

Історичний інструмент розвитку прикордоння

Пряшівський і Кошицький краї Словаччини разом із Закарпатською обласною радою (Ужгород, Україна) офіційно заснували Європейське об'єднання територіального співробітництва (ЄОТС) «Вигорлат» (ТОВ). Про це інформувала 6 липня 2026 року речниця Пряшівського самоврядного краю Даша Єленьова.

Історичний крок: це перше словацько-українське об'єднання такого типу та лише друге в межах Європейського Союзу.

Юридична основа: створення інструменту базується на двосторонніх угодах 2000 і 2023 років та відповідає Рамкам залучення Словаччини до відбудови України.

Мета заснування: системний розвиток інфраструктури, залучення фінансування ЄС та підвищення якості життя в прикордонних регіонах.

Ключові пріоритети діяльності

Об'єднання буде діяти як офіційний виконавчий орган у таких стратегічних напрямках:

Транспорт та інновації: модернізація автомобільних доріг, розвиток велоінфраструктури, підтримка науки та досліджень.

Соціальна сфера: охорона здоров'я, освіта, соціальний захист, розвиток людського капіталу, підтримка культури та спорту.

Екологія та безпека: захист

біорізноманіття, екологічні проекти та взаємна допомога під час ліквідації наслідків стихійних лих.

Фінансування та перші кроки
Джерела коштів: залучення грантів ЄС, міжнародних фондів, а також використання власних внесків членів об'єднання.

Старт роботи: першочерговим завданням є розробка спільної стратегії розвитку, яка визначить перелік пріоритетних проектів, графіки їх реалізації та бюджету.

Пряма мова лідерів

Мілан Маєрський, голова Пряшівського самоврядного краю: «Ми створюємо реальний і сучасний інструмент, який базується на багаторічній довірі. Він відкриває двері до нових фондів ЄС та ефективного управління проектами, стаючи каталізатором стабільності й процвітання нашого спільного регіону».

Растислав Трка, голова Кошицького самоврядного краю: «Для нас це потужний інструмент ефективного освоєння

європейських грошей. Участь нашого краю обумовлена географічною близькістю та тісними зв'язками з Україною. Це також важливий крок для інтеграції Словаччини у процеси відбудови України».

Роман Сарай, голова Закарпатської обласної ради: «Сьогодні історичний день. На п'ятому році війни Словаччина дає нам умовну «вудку» для спільного розвитку наших регіонів. Вірю, що ця угода втілиться в життя у вигляді великої кількості успішних практичних проектів».

Офіційна підтримка та тактика

Подію підтримали провідні дипломати та експерти: Посол України в Словаччині Мирослав Кастран, Генеральний консул України в Пряшеві Володимир Камарчук, Генеральний консул Словаччини в Ужгороді Генріх Сасай, аналітики Олександр Дулеба та Едуард Бураш.

За матеріалами ПСК підготував: -мі-

Головні підсумки саміту НАТО 2026

8 липня 2026 року в Анкарі завершилася важлива дводенна зустріч лідерів 32 країн НАТО. На тлі заяв президента США Дональда Трампа про те, що Європа має сама дбати про свою безпеку, європейські країни почали брати лідерство у свої руки.

Для України цей саміт став одним із найуспішніших за останній час. Україна отримує **140 мільярдів євро** військової допомоги на найближчі два роки (половину з цих грошей – 70 мільярдів – виділять уже цього року). Це означає, що постачання зброї та боеприпасів буде стабільним і не перерветься. США пообіцяли надати Україні ліцензію на самостійне виробництво ракет до найпотуж-

ніших комплексів протиповітряної оборони (ПППО) Patriot. Це історичне рішення, адже раніше ці дефіцитні ракети можна було лише імпортувати.

Поки Україна підготує власне виробництво, партнери терміново посилюють її протиповітряну оборону. Норвегія дає 300 мільйонів доларів суто на купівлю готових ракет для Patriot.

Канада виділяє новий пакет військової допомоги на

640 мільйонів доларів. Естонія, Данія та Нідерланди уклали з Україною велику угоду (*Drone Deal*) про спільне масове виробництво безпілотників.

Усі країни Альянсу офіційно визнали, що небезпека з боку РФ є тривалою. Європейські країни запускають спільні закупівлі зброї на 50 мільярдів доларів та готуються фінансувати свою оборону самі, менше покладаючись на США. -р-

Державні урочистості на Девіні

У неділю, 5 липня, на території національної культурної пам'ятки Град Девін відбулася офіційна загальнодержавна подія з нагоди Дня святих Кирила і Мефодія. Церемонія підкреслила історичне значення місії солунських братів для формування європейської духовної та культурної ідентичності.

Акція пройшла за участю керівництва Словацької Республіки. Головний державний статус події підтвердили офіційні виступи трьох найвищих конституційних представників країни: Президента Республіки, Голови Парламенту та Прем'єр-міністра. У своїх промовах державні лідери акцентували увагу на збереженні кирило-мефодіївської традиції як фундаменту національної ідентичності та християнських цінностей словацького суспільства.

Програма розпочалась молитвою «Отче наш» на церковнослов'янській мові. Одним із ключових моментів акції стало зачитування «Прогласу» – першої

пам'ятки слов'янської писемності – у перекладі на сучасну словацьку мову. Уривок зачитала актриса Божидара Турзонова.

У мистецькій частині програми взяв участь український народний академічний ансамбль «Веснянка» (Київський національний університет імені Тараса Шевченка), який виступив як закордонний гість.

Український колектив спільно зі словацькою танцювальною групою *Čarovné ostrohy* та проектом *Teraborsuk* представив художній синтез традиційного фольклору та сучасної хореографії під композицію «Mám ťa rád».

-мі-

Читайте, поширюйте та передплачуйте газету «Нове життя», а також журнали «Дукля» і «Веселка»! Детальнішу інформацію можна знайти на сайтах: <https://ukrsviti.com.ua/zmi> та <http://ukrajinci.sk/novezytta.html>.

ШІСТЬ КЛЮЧІВ ВІД ЛІТА

27 червня 2026 року у дворі Словацько-українського культурно-інформаційного центру в Пряшеві відбулося яскраве святкове дійство, присвячене завершенню 2025/2026 навчального року у Школі вихідного дня «Українські студії Пряшів». Символічною назвою свята стали «Шість ключів від літа» – шість кроків до літніх канікул, наповнених радістю, новими враженнями та незабутніми спогадами.

Свято об'єднало понад 60 родин. Разом з учнями та їхніми батьками розділити цю урочисту мить завітали й поважні гості: голова Центральної ради Союзу русинів-українців Словацької Республіки Павло Богдан, колектив Генерального консульства України у Пряшеві, а також віцеконсул Марина Міщенко. Особливою подією стала її участь у тематичному квесті, присвяченому 30-річчю Конституції України, який викликав жвавий інтерес серед дітей та дорослих. До святкування також долучилися педагоги та словацькі друзі, які протягом року підтримували діяльність школи.

За один навчальний рік «Українські студії Пряшів» вирости з невеликого освітнього осередку у велику, дружню родину. Сьогодні школа об'єднує понад 70 учнів віком від 5 до 15 років. Тут навчаються не лише діти вимушених переселенців з України, а й діти зі словацько-українських родин, які вже тривалий час проживають у Словацькій Республіці та прагнуть зберегти українську мову, культуру й національну ідентичність.

Під час урочистостей кожен учень отримав сертифікат про

успішне завершення навчального року. Особливу цінність цим документам надає те, що освітній осередок «Українські студії» визнаний Міністерством освіти і науки України, а навчання здійснюється відповідно до українських освітніх стандартів.

Навчальний рік став часом нових знань, щирої дружби, творчих відкриттів та спільних досягнень. Він ще раз довів, що навіть далеко від Батьківщини можна створити простір, у якому живуть українське слово, традиції та культура.

Колектив «Українських студій Пряшів» щиро дякує всім, хто протягом року був поруч, підтримував розвиток школи, допомагав реалізовувати освітні та культурні проекти, дарував дітям можливість навчатися рідною мовою та відчувати себе частиною великої української родини.

Попереду – літні канікули. А вже у вересні школа знову гостинно відчинить свої двері для своїх учнів, щоб разом продовжити захопливу подорож світом української освіти, культури та традицій.

До нових зустрічей у вересні.

-вмт-

Повертають державі більше, ніж отримали: Економічна реальність у цифрах

Найсвіжіший аналіз Ради з бюджетної відповідальності (RRZ) став головною темою словацьких економічних та провідних медіа (зокрема ТА3 та Noviny.sk). Оприлюднені дані остаточно руйнують міфи про те, що біженці є фінансовим тягарем для країни.

Працюючі українці сьогодні сплачують до словацького бюджету податків та зборів на суму близько 518 мільйонів євро на рік.

Ще 100 мільйонів євро надходить до державної скарбниці опосередковано завдяки покуп-

УКРАЇНЦІ В СЛОВАЧЧИНІ У 2026 РОЦІ

Словацький медіапростір останнім часом інтенсивно висвітлює ситуацію з українськими біженцями. Якщо у перші роки війни домінувала тема гуманітарної допомоги та солідарності, то у 2026 році увага ЗМІ змістилася на економічні дані, законодавчу стабільність та нові технологічні загрози у вигляді дезінформації.

кам та акцизним податкам. Аналіз підтвердив, що українці, які проживають у Словаччині, лише за один рік сплачують державі більше грошей, ніж країна витратила на всю допомогу та їхню інтеграцію з початку конфлікту у 2022 році.

Словацькі ЗМІ опублікували важливу юридичну інформацію для десятків тисяч переселенців. Міністерство внутрішніх справ СР офіційно підтвердило, що

Битва за минуле, в якій не буде переможців і переможених

Словачина залишається унікальним культурним заповідником, де впродовж століть формувалася спадщина східнослов'янського автохтонного населення Пряшівщини. Проте сьогодні цей унікальний пласт культури опинився під загрозою зникнення не через брак фінансування, а через внутрішні міжусобиці. Певні кола знову піднімають питання навколо Словацького національного музею – Музею української культури у Свиднику (СНМ-МУК). Ці намагання декотрих осіб виливаються у вимогу змінити концепцію виставок та «повернути» артефакти. Втім, ця кабінетна битва за етнічні ярлики ігнорує катастрофічну реальність: поки старше покоління ділить спадщину, сама жива база обох громад швидко та безповоротно зникає.

Привид міжвоєнного плюралізму

Корінь теперішнього протистояння лежить в історичній травмі та зміні політичних режимів. За часів Першої Чехословацької Республіки (1918–1938) місцева інтелігенція не мала єдиної думки щодо своєї ідентичності: регіон одночасно розвивали український, русинський та москвофільський напрями. Офіційна Прага підтримувала мовний плюралізм, дозволяючи громадам самовизначатися через шкільні референдуми. Зміни настали після 1948 року. Патріотично налаштована інтелігенція свідомо пішла на збереження спадщини предків у зруйнованій Другою світовою війною північно-східній Словаччині, яку до комуністичного перевороту ще могли називати колишньою історичною назвою – Пряшівщиною. Саме в цих суворих ідеологічних лещатах у 1956 році народився музей у Свиднику. Десятиліттями його науковці збирали в поті чола унікальні ікони, одяг та дерев'яну архітектуру Пряшівщини. Сьогоднішня петиція декотрих русинських активістів вимагає перегляду експонування цих артефактів.

Шкідливість петицій: руйнація науки та відкриття дверей для пропаганди

Попри зрозумілі історичні образи русинської сторони, ради-

кальні вимоги та спроби адміністративного тиску через петиції несуть величезну шкоду для збереження спадщини регіону з кількох причин:

Руйнація цілісності фондів: Музей у Свиднику – це не просто вивіска, а унікальний, цілісний науково-дослідний комплекс із величезними архівами. Спроби штучно «розділити» колекцію за сучасними етнічними маркерами знищать академічну базу, яку збирали покоління вчених.

Політичний інструмент для третіх сторін: Загострення етнічних конфліктів усередині Словаччини не йде на користь республіки. Окрім того, подібні суперечки традиційно намагається використовувати російська пропаганда, яка використовує «русинське питання» для дискредитації України та послаблення єдності Центральної Європи.

Поглиблення розколу замість діалогу

Замість того, щоб керуватись наукою, яка доводить, що ця спадщина зродилася в історичному українському культурно-етнічному просторі, такого роду петиції змушують владу Словаччини вдаватися до сергегатії інституцій. Як наслідок, кошти та ресурси витрачаються на створення паралельних структур, замість реального порятунку культури на місцях.

Головна трагедія: тиха асиміляція та втрата бази

Поки інтелігенція та активісти ведуть завзяті дискусії в медіа та підписують петиції, реальне життя в селах Пряшівщини свідчить про наближення культурного фіналу. І русини, і українці в Словаччині катастрофічно втрачають свою мовну та демографічну базу. Молоде покоління масово переходить на словацьку мову. Для сучасної молоді Пряшівщини жива батьківська говірка чи літературна українська мова стають пережитком минулого. Втомившись від історичних сварок старших, молоді обирає найпростіший шлях – повну асиміляцію та інтеграцію в словацьке суспільство. Села, які колись були джерелом фольклору та традицій, переживають депопуляцію, а молоді люди виїжджають до Братислави чи країн Західної Європи, остаточно розчиняючись у глобалізованому світі. Піднімання питання навколо Свидницького музею ризикуює завершитися парадоксом: сторони можуть врешті домовитися про «правильні» назви на вітринах, але в залах музею більше не буде відвідувачів, здатних прочитати ці написи чи зрозуміти мову своїх предків. Без зупинення мовної асиміляції молоді та без припинення деструктивних взаємних звинувачень багата культура регіону приречена стати лише мертвим експонатом під склом.

Мирослав ІЛЮК.

Між ідентичністю та асиміляцією

Пряшівщина – унікальний етноконтактний регіон, де століттями перепліталися долі словаків та українців. Дилема ідентичності: Два народи чи один корінь?

Головна особливість, яка привертає увагу словацьких ЗМІ – це офіційний поділ автохтонного східнослов'янського населення на дві окремі національні меншини: русинів та українців. Медіа детально аналізують результати кожного державного перепису населення.

Сучасні словацькі видання фіксують, що більшість місцевого населення обирає саме русинську ідентичність. Водночас у пресі триває дискусія між двома таборами: організаціями

типу «Русинська оброда», які декларують русинів як окремий етнос, та Союзом русинів-українців СР (СРУСР), що наголошує на спільному історичному та мовному корінні з Україною. Медіа часто звертають увагу на те, що державні субсидії розподіляються нерівномірно, через що виникають внутрішні культурні суперечки.

Тихо зникаюча спадщина: Загроза асиміляції

У фокусі словацьких журналістів (зокрема, у матеріалах

авторки Аліни Граффіової для видання *SME Новини*) з'являється тривожний тренд – повзуча асиміляція. Про це читаємо в братиславській газеті «SME» (10 липня 2026 р.). Голова ЦР СРУСР Павло Богдан та заступник голови ЦР СРУСР Віктор Бандурчин розповідають про історію українського шкільництва та причини занепаду. Газета зазначає, що ця громада опинилася під загрозою зникнення в мовному плані.

-мі-

Сімейна справа з Плавниці підкорила Братиславу

У п'ятницю, 26 червня, у Братиславі відбувся урочистий гала-вечір престижного конкурсу «Slovenka roku – 2026». Ця подія об'єднала видатних жінок з усієї Словаччини. Серед номінанток були представниці найрізноманітніших професій.

У номінації «Підтримка молодих талантів» лауреаткою стала інж. Гелена Петрусова-Бобульська, співвласниця компанії «Агрокарпати» (Плавниця) та засновниця унікальної «Школи травництва» (Bylinkova škola). Уже понад 30 років вона віддано продовжує справу свого батька – інж. Миколи Бобульського. Він був відомим дослідником і культиватором лікарських рос-

лин, чиї цілющі властивості вже багато років допомагають людям долати проблеми зі здоров'ям.

Безпосередньо на території підприємства «Агрокарпати» пані Гелена створила Школу травництва, куди приїждять на навчання студенти з навколишніх регіонів. Для них вона організовує спеціальні курси, спрямовані на поглиблення знань про екологічне вирощування лікарських трав та їхню цілющу силу. Головна мета цього проекту – пробудити в молодого покоління щирий інтерес до природи та натуральних продуктів. Варто зазначити, що пані Гелена залучає до родинного бізнесу і своїх синів – Яніка та Лукаша. Хлопці щиро зацікавилися цією справою, активно допомагають розвивати компанію та продовжують традиції, закладені їхнім дідусем і матір'ю. А ознайомитися з плодами їхньої праці та придбати цілющу продукцію завжди можна у фірмовому магазині «Агрокарпати» в селі Плавниця (окр. Стара Любовня).

Igor KPEŤA.

Як Києво-Печерська лавра зустріла свій 975-й ювілей

10 липня 2026 року Україна відзначила 975-річчя заснування Свято-Успенської Києво-Печерської лаври.

Києво-Печерський монастир заснував чернець Антоній у 1051 році за правління князя Ярослава Мудрого. Духовне коріння обителі веде до Святої Гори Афон (Греція), де в монастирі Есфігмен Антоній прийняв постриг. Лавра швидко стала колискою українського православ'я, літописання (Нестор Літописець, 1113 рік) та друкарства (з 1615 року). Сьогодні її територія охоплює 23,36 гектара та налічує 144 пам'ятки культури.

Головним акцентом ювілею стало відновлення живого зв'язку з Афоном. На запрошення Митрополита Православної Церкви України Епіфанія Київ відвідала грецька делегація з монастиря Есфігмен на чолі з ігуменом архимандритом Варфоломієм. Святкове Всенічне бдіння та літургію вони провели за автентичним давньовізантійським богослужбовим чином. Два зведені хори антифонно виконували ві-

зантийські розспіви, відтворивши молитовну атмосферу Святої Гори. Божественна літургія 10 липня стала першою урочистою службою в Успенському соборі після того, як храм зазнав часткових руйнувань від російського обстрілу 15 червня 2026 року. Оперативна консервація споруди дозволила провести свято безпечно. У соборі молилися сотні вірян та вище військово-політичне керівництво країни.

До 975-річчя Президент України підписав указ, який затвердив державну програму підготовки до **1000-ліття Лаври у 2051 році**. Довгостроковий план передбачає капітальну реставрацію об'єктів Верхньої та Нижньої лаври, ліквідацію наслідків війни, цифровізацію стародруків, модернізацію музейних фондосховищ та інтеграцію заповідника як світового центру паломництва.

-мі-

НОВИНИ КУЛЬТУРИ

БРАЗИЛІЯ. На базі Папського католицького університету Ріо-де-Жанейро (PUC-Rio) відкрили «Українську книжкову полицю», яка відкриває для латиноамериканських студентів, дослідників та академічної спільноти широкий доступ до літератури про історію, культуру, літературу та національну ідентичність України.

УКРАЇНА. В Україні розпочали роботу над документальним фільмом «Олена Пчілка. Я словом поділюсь» про письменницю, видавчиню, етнографку й громадську діячку Олену Пчілку.

ШВЕЦІЯ. Українська жіноча організація у Швеції (Ukrainska Kvinnoföreningen i Sverige) оголосила про проведення П'ятого ювілейного Українського культурного фестивалю, який пройде під девізом «Від людей – для людей» і об'єднає українську громаду, шведську публіку та міжнародних друзів України.

УКРАЇНА. На території Національної кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка розпочалися першочергові аварійно-відновлювальні роботи після російських атак на Київ 2 та 15 червня.

<https://www.ukrinform.ua/tag-kultura>

Міжвоєнна Чехословаччина ставила акцент на розвиток освіти

Історія розвитку національної освіти русинів-українців у міжвоєнній Чехословацькій Республіці (ЧСР) у 1918–1938 роках є однією з найяскравіших сторінок центральноєвропейської історії. Тривалий час у повоєнній публіцистиці цей період розглядався крізь призму штучного мовного протистояння. Проте сучасний збалансований аналіз свідчить: саме за часів Першої ЧСР та президентства Томаша Гарріґа Масарика було закладено міцний фундамент професійної освіти. Вона не лише вивела Підкарпатську Русь та Пряшівщину з багатовікової ізоляції, а й стала свідомим вибором місцевого населення.

Рятунок від мадяризації: Чехословаччина як цивілізаційний прорив

Увійшовши до складу новоствореної Чехословаччини після Першої світової війни, українське (руське) населення Пряшівщини та Підкарпатської Русі перебувало у катастрофічному культурному становищі. Десятиліття жорсткої мадяризації призвели до того, що рівень неписьменності серед місцевих слов'ян подекуди перевищував 70%. Наприклад, на Підкарпатській Русі станом на 1914 рік не залишалося жодної повністю руської чи української школи.

Уряд Томаша Масарика започаткував масштабну модернізацію. Прага інвестувала значні кошти в інфраструктуру та розбудову шкільництва. Замість угорських мовних обмежень місцеве населення отримало законне право навчати дітей рідною мовою. Перед системою освіти одразу постало фундаментальне питання: яку саме мовну норму та національну ідентичність впроваджувати у нових школах?

Місцева інтелігенція виявила розколоту на три напрямки: **Український:** доводили єдність місцевих народних говірок із великим українським мовним масивом і наполягали на впровадженні літературної української мови.

Російський (москвофільський): вважали карпаторосів (карпаторусів) частиною росій-

ського народу, вимагаючи викладання російською літературною мовою.

Русинофіли: прагнули зберегти локальну самобутність та розвивати освіту і культуру на базі «язичія» – суміші церковнослов'янської, староукраїнської та російської мов з домішками місцевих діалектів.

Президент Т. Г. Масарик обрав тактику демократичного нейтралітету. Держава не стала директивно нав'язувати жодну ідентичність, дозволивши всім трьом течіям конкурувати у правовому полі. Чеська адміністрація фінансувала як русофільські гімназії чи товариства (ім. О. Духновича), так і українофільські інституції, утримуючи баланс та виступаючи в ролі верховного арбітра.

ЧСР як світовий центр української вищої школи

Важливим чинником розвитку саме українського вектора в освіті Карпатського регіону стала державна програма ЧСР «Російська допомогова акція». Попри назву, вона передбачала колосальну фінансову підтримку для тисяч українських інтелектуалів, політиків та науковців, які втекли від більшовицького терору з Наддніпрянщини та Галичини.

Завдяки чеським субсидіям Прага та Подєбради перетворилися на європейські центри української науки. Тут успішно діяли Український вільний університет (УВУ), Українська господарська академія, Український високий

педагогічний інститут ім. Драгоманова. Ці потужні заклади підготували сотні високоосвічених спеціалістів – педагогів, інженерів, мовознавців. Значна частина цієї нової еліти поїхала працювати на Підкарпатську Русь та Пряшівщину, принісши високі європейські стандарти викладання.

Українське шкільництво на Підкарпатській Русі та Пряшівщині

На відміну від поширених міфів, українські школи в ЧСР не були поодиноким явищем чи занесеним ззовні проектом.

Станом на 1930-ті роки на Підкарпатській Русі діяло понад **400 державних народних (початкових) шкіл** та десятки горожанських (неповних середніх) шкіл із російською та руською/українською мовою навчання.

Було створено мережу державних гімназій, які діяли в Хусті, Мукачеві, Ужгороді.

На Пряшівщині у 1936 році відкрила свої двері **Пряшівська державна руська гімназія**, яка стала головним осередком формування місцевої інтелігенції.

Оскільки місцевих вчителів бракувало, в школах регіону працювали педагоги із Галичини та Наддніпрянщини. Такі діячі, як Августин Волошин (директор учительської семінарії в Ужгороді), Іван Панькевич та Василь Бірчак, системно інтегрували місцеві школи в загальноукраїнський культурний контекст.

Кульмінацією цього природ-

ного процесу став **офіційний шкільний референдум 1937 року** на Підкарпатській Русі. Батькам учнів запропонували обрати підручник для навчання: граматику Сабова чи граматику Івана Панькевича (яка базувалася на діалектах, але вела до українського літературного стандарту). За русофільську граматику Євменія Сабова проголосували батьки у 313 школах (73,3%), за граматику Івана Панькевича – в 114 школах (26,7%). Цей розвиток йшов за своєю логікою і завершився наприкінці 1938 року, коли в автономній Карпатській Україні на чолі з Августином Волошином українська мова отримала статус єдиної державної в усіх школах краю.

Повоєнний парадокс: від піднесення до пастки словакізації

За даними переписів соціалістичної Чехословаччини (ЧССР), у повоєнний період у нас було повністю ліквідовано неписьменність, а загальний рівень грамотності серед українського населення Східної Словаччини наблизився до **100%**. Офіційна статистика зафіксувала унікальний факт: за відсотковим співвідношенням осіб із вищою та середньою спеціальною освітою українська меншина належала до етнічних громад **із найвищим рівнем освіченості в усій Чехословаччині**. Цей факт помітили у своєму дослідженні *Rusíni a Ukrajinci na Slovensku v procesoch transformácie (1989 – 1995)* М. Гайдош і С. Конечний. Вони, між іншим, зазначають: «V roku 1991 vysokoškolské vzdelanie v celoslovenskom meradle malo 5,8% populácie, kým v radoch rusínskej menšiny to bolo 10,5% a medzi Ukrajincami 14,2% obyvateľstva». І все це відбува-

лося завдяки існуванню українських шкіл, які підготували своїх випускників для вступу у вищі школи. Парадоксально, саме цей найбільш успішний період в розвитку національної освіти сьогодні називають «трагічним». Це питання потрібно залишити на совісті тих, які це говорять. Українська мова, яка в часи Масарика була символом модернізації та європейського вибору, тепер у масовій свідомості почала асоціюватися з комуністичним диктатором. У 1960-х роках ХХ ст. здетонувала міна уповільненої дії: батьки почали обирати для своїх дітей словацькі школи. За короткий час русини-українці втратили більшу частину своєї унікальної мережі національних шкіл. Процес ліквідації завершується в наші дні.

Отже, розвиток українських шкіл у міжвоєнній Чехословаччині – як на Підкарпатській Русі, так і на Пряшівщині – не був штучним проектом, а став результатом двадцятирічної самовідданої праці педагогів. Трагедія русинів-українців Пряшівщини полягала не в самій українській культурі чи освіті, які мали високу європейську якість, а в тому, що у повоєнний період живий освітній процес перетворили на інструмент тоталітарної політики. Штучне протиставлення українського та русинського чинників у другій половині ХХ століття зрештою призвело до послаблення національного імунітету на Пряшівщині та запустило незворотні процеси мовної асиміляції (словакізації) регіону.

Дж.: Cambridge University Press; Перша Чехословацька Республіка – Вікіпедія; <https://kulturnistudia.cz>.

Для друку підготував: -мі-

Михайло Вархола

30 червня 2026 р. в Пряшеві помер мовознавець, один із засновників прашівської русистики доц. д-р Михайло Вархола, канд. наук.

Михайло Вархола народився 16.8.1934 р. в Малій Полянці (окр. Стropків). Навчався в гімназії в Зліні, закінчив гімназію в Гумennom (1953) та філологічний факультет Вищої педагогічної школи в Пряшеві. Від 1962 року – викладач російської мови, завідувач кафедрою (1992 – 1994). Певний час був проректором Пряшівського університету (2003

– 2004). Спеціалізувався на питанні мовознавства, зокрема морфології і лексикології. –мі-

Геотермальні Кошиці: Старт у 2029 році

КОШИЦІ – Проєкт екологічного опалення для жителів Кошиць офіційно переходить у фінальну стадію. Нещодавно завершено буріння трьох нових глибоких свердловин у локації Свиниця-Дюрків (Svinica-Durkov) принесло результати, які перевершили очікування експертів. Вимірювання підтвердили, що Кошицька улоговина приховує одне з найбільших джерел геотермальної енергії в Центральній Європі.

Нова серія свердловин, які за допомогою технології скерованого буріння сягають глибини до чотирьох кілометрів. Термальна вода на виході досягає від 125 до 135 градусів Цельсія. Потік води становить від 55 до 60 літрів за секунду. Сильно мінералізована вода піднімається на поверхню завдяки власному тиску, без потреби додаткового pompвання.

Ці три нові об'єкти успішно доповнили трійку перших свердловин, пробурених ще наприкінці 1990-х років. Разом вони утворюють стабільну базу для довгострокового видобутку енергії.

Трансформація геотермальної енергії пройде за принципом замкнутого екологічного циклу. Гаряча мінералізована вода з глибин під власним тиском піднімається на поверхню до теплообмінної станції. Там вона передасть своє тепло чистій воді, яка циркулює у міському теплопроводі. Сама ж геотермальна вода після охолодження буде закачуватися назад під землю через спеціальні зворотні свердловини. Це гарантує, що рівень підземних вод не зменшиться, а весь процес буде абсолютно безпечним для нав-

колишнього середовища та повітря міста.

Офіційний запуск у 2029 році

Хоча самі свердловини вже повністю готові, підключення джерела до міста потребує часу. Головним завданням на найближчі роки є будівництво магістрального теплопроводу довжиною від 15 до 20 кілометрів та центральної теплообмінної станції. Згідно з підписаними контрактами, ці будівельні роботи потривають до липня 2028 року.

Повноцінний запуск системи та перша подача екологічного тепла до радіаторів кошицьких квартир офіційно заплановані на 2029 рік. Проєкт фінансується за рахунок європейських фондів, які мають бути повністю освоєні та розраховані до кінця того ж року.

У першій фазі цей амбітний проєкт покриє приблизно одну п'яту (20%) загального споживання тепла в Кошицях. Для тисяч домогосподарств це означає не лише стабільні ціни на опалення, незалежність від світових цін на газ, але й суттєве зниження викидів CO₂ в атмосферу, що зробить Кошиці одним із найзеленіших міст регіону.

–р-

У сучасному краєзнавстві та етнографії Словаччини регіон Горегроння, зокрема Гельпа, сприймається як серцевина автентичної словацької культури. Проте у формуванні цього культурного простору певну роль відіграв і руський елемент. Історичний зв'язок між мігрантами з руських земель та Гельпою сформувався впродовж XVI–XVII століть у ході міграційних процесів та пастушої колонізації Карпат.

Село Гельпа було засноване в першій половині XVI століття, коли тут, за переказами, проживала лише одна родина. Заселення відбувалося на основі так званого волоського права (valašské právo) – правової системи, адаптованої для гірського пастушого господарства.

Хоча термін «волоський» початково вказував на волоське (романське) походження пастухів, на момент просування колонізаційного засіку на захід Карпатського хребта його головним етнічним субстратом стали руські переселенці (у сучасному значенні – предки українців-русинів) з теренів Галичини та Закарпаття. Саме руські пастухи принесли у високогірні райони Низьких Татр досвід полонинського тваринництва та специфічний уклад життя.

Основним демографічним донором виступало навколишнє словацьке населення, проте документи фіксують регулярну інфільтрацію руських та горальських пастухів-волохів.

У тогочасних латинимовних реєстрах (Urbaria) Муранського панства ці переселенці згадуються як Rutheni (русини, руські люди). Вони селилися серед місцевих жителів, привносячи в громаду свої господарські традиції та мовні елементи.

Аналіз старовинних поіменних переписів населення та церковних метрик Гельпи й близьких сіл (Поломки, Завадки-над-Гроном) виразно демонструє руський етнічний субстрат. Багато родинних імен, які сьогодні сприймаються як типово горегронські, мають східнослов'янські та карпатурські корені.

Прямі етноніми та регіональні маркери: прізвища Rusnák (Руснак), Rusnák, а також Orosz (угорський відповідник «русського»), що безпосередньо фіксували етнічну приналежність першопоселенців. Східнослов'янське мовне забарвлення та форманти: прізвища з продуктивним для руських говорів суфіксом -ак: Čerňák (Чернак) та Babják (Баб'як), яке відображає характерну м'яку вимову.

Форми імен із типово руськими суфіксами, що трансформувалися в родові прізвища: Hreško (Грешко), Jurko (Юрко), Paňko (Панько), Fedor (Федор), Macejko (Мацейко).

Прізвище Мацейко (Macejko) має глибоке коріння в етнокультурному просторі Карпат. Воно виникло на стику української, польської і словацької людності в Карпатах, де традиційне християнське ім'я Матвій під впливом польської та словацької мов трансформувалося у форму Мацей. Проте фінальне оформлення прізвища відбулося за сучасною (карпатоукраїнською) словотвірною моделлю за допомогою зменшувально-пестливого суфікса -ко (символізував сина або приналежність до роду). Такий синтез відображає унікальну історичну долю карпатських русинів, які, перебуваючи в іншомовному адміністративному та релігійному полі, органічно адаптували сусідні культурні елементи, зберігши при цьому власну мовну ідентичність.

Сторінки минулого (159)

ГЕЛЬПА – HELPA (окр. Брезно)

Окремим доказом руської присутності в минулому було поширене в Гельпі прізвище Дзюмела (Džumela / Dzumela). На відміну від інших антропонімів, воно повністю зберегло свою первісну карпатську структуру. Слово походить від звуконаслідувального руського діалектного дієслова «дзюмити», «дзюркотити» або східнокарпатського «дзумити» / «дзуміти» (видавати глухий, монотонний звук, густі, бриніти).

Поєднання звуків «Дз / Дж» (Dz / Dž) на початку слова у поєднанні з суфіксом -ела є нетиповим для традиційного словацького словотвору Центральної Словаччини. Воно відображає специфічний карпатський (лемківсько-бойківський) перехід звуків, характерний для руських діалектів Східної Словаччини та українського Закарпаття.

На відміну від Східної Словаччини (Пряшівщини), де руське населення змогло зберегти релігійну самобутність, на Горегронні релігійний ландшафт еволюціонував інакше. Перебуваючи в ізоляції від великих руських духовних центрів та під адміністративним тиском католицьких володарів Муранського панства, руське населення Гельпи поступово інтегрувалося в римо-католицьку громаду.

Історичний розвиток не пішов на користь руського населення. Шематизм 1844 року вже не реєструє в селі вірян церкви східного обряду. На той час церква-мати з церковнослов'янською мовою (Slava-Ruthenica) знаходилась у Шум'яці (2246 вірян), далі в Погорелій (7), Златному (5) та в декотрих інших навколишніх селах. На той час місцевим парохом був Йосиф Дудинський.

На відміну від типово словацьких зрубних закритих хат, високогірні пастушкі колиби (koliby) на полонинах Низьких Татр будувалися за карпатським руським зразком. Це були тимчасові або сезонні відкриті зруби з двохскленим дахом із драбини (шинглів) та відкритим вогнищем (vatra) всередині.

Руські горяни-верховинці принесли з собою специфічний реманент для переробки молока: дреняж (посуд для збивання), путера (дерев'яна діжка для бриндзи), кутач (кочерга для ватри). Сама технологія виготовлення копченого овечого сиру та оштелків (oštepok) була запозичена безпосередньо з ширшого карпатського (русько-волоського) ареалу.

Етнографи відзначають, що багатий народний стрій (костюм) Гельпи, зокрема використання товстого білого та чорного сукна, специфічна шкіряна повсть, широкі череси (пастушчі пояси) та орнаментация верхнього одягу мають прямі паралелі з одягом руських етнічних груп Карпат (бойків та лемків).

Реліктова топоніміка (карпатизми) в Східній Словаччині і на Горегронні: Čertež / Čerteže (Чертеж) – безпосередньо в Гельпі - Čierťaz: походить від давньоруського «чертити» (випалювати або корчувати ліс під пасовище).

Pohár / Poháre (Погар): пагорби та вирубки, назва яких етимологічно виводиться зі східнослов'янського «погар» (згарище, випалений ліс).

Kůčera (Кічера / Кичера): позначення

круглих лісистих гір та вершин у регіоні. Závadka (Завадка): назва сусіднього із Гельпою села, яка дублює назви десятків руських та лемківських сіл у Карпатах (від слова «завада» – перешкода).

Javorina (Яворина): назва полонин, що має чітку східнослов'янську фонетику порівняно зі словацьким Javorie.

Паралельно з етнокультурною інтеграцією, село пройшло через різні історичні віхи, які сформували його сучасне обличчя:

1551 рік – перша письмова згадка про село під назвою Helpe в реєстрах Муранської домонії, Helpa (1773, 1808, 1863 – 1913, 1927 – 48), Helpa від 1920 року.

XVII століття – великий демографічний і територіальний розквіт села за рахунок залучення словацьких, а також руських та горальських волоських переселенців.

1709–1710 роки – епідемія чуми (мору) забрала життя 615 жителів, що на той час становило значну частину населення.

Кінець XVIII століття – початок промислового освоєння регіону. В околицях Гельпи розпочався промисловий видобуток залізної руди, відкрилися панська лісопилка та пивоварний завод.

1793–1800 роки – розбудова архітектурного центру села. Побудовано римо-католицьку фару (1793) та збудовано монументальний пізньобароковий костел Вознесіння Діви Марії (1800, відновлений 1895 р.), який став символом остаточного закріплення латинського обряду.

1963 рік – заснування престижного фольклорного фестивалю «Горегронські дні співу та танцю» (Horehronské dni spevu a tance), який щорічно перетворює Гельпу на головний етнографічний центр Центральної Словаччини.

Наперекір тому, що словацькі інтелектуальні кола після появи книги австрійського історика Г. І. Бідермана «Угорські русини, їхня територія проживання, заняття та історія» нерідко ставили питання Boli Horehronci Rusini, поява дослідження Йозефа Шкултьети (Jozef Škultéty) «O hranici medzi Rusmi a Slovákmi v Uhorsku» в журналі Slovenské pohľady (1895) поставила на той час крапку за цим часто обговорюваним питанням. (В наш час це питання знову оживає).

Підсумовуючи, слід сказати, що руські переселенці XVI–XVII століть не утворили в Гельпі окремої замкнутої спільноти, а розчинилися в словацькому середовищі. Проте вони виступили важливим культурним каталізатором, передавши місцевому населенню свій господарський досвід, елементи побуту, архітектурні навички та мистецтво.

На підкріплення сказаного вище додаємо, що угорські статистичні переписи не фіксують руської людності в Гельпі, натомість реєструють у незначній кількості релігійну приналежність: 1880 р. – правосл. (1), гр.-кат. (11), 1890 р. – гр.-кат. (15), в 1900 р. правосл. (2), греко-кат. (7), а в 1910 р. – гр.-кат. (2).

Останній перепис населення Словаччини 2021 року реєструє в Гельпі лише незначну кількість русинів (1) та українців (7), православних (1) і греко-католиків (18).

–мі-

КАЛЕНДАР

1.8.1931 р. – народився в Чертіжному Меджилабірського округу письменник, педагог Ілля Галайда (95).
4.8.1926 р. – народився у Великому Липнику Старолюбівнянського округу кардіолог, проф. МУДр. Ян Гвоздяк, доктор наук (100).
7.8.1906 р. – народився в Києві Старолюбівнянського округу художник Дезидерій Миллий (120).
8.8.1921 р. – народився на Закарпатті письменник Лько Боднар (105).
9.8.1916 р. – народився в Стащинській Розтоці Снинського округу письменник Михайло Питиль (110).
10.8.1931 р. – народився в Паризівцях Снинського округу журналіст і публіцист Юрій Дацко (95).
10.8.1936 р. – народився в Пихнях педагог Микола Гребеняк (90).
10.8.1946 р. – між ЧСР і СРСР було підписано Угоду про оптацію та взаємне переселення людей (80).
11.8.1951 р. – в Пряшеві вийшов перший номер газети «Нове життя» (75).
13.8.1926 р. – народився у Вишній Писаній Свидницького округу педагог, історик Іван Ванат (100).
14.8.1931 р. – народився журналіст Ростислав Кратюк (95).
15.8.1931 р. – народився в Пчолиному Снинського округу педагог, історик Іван Миндош (95).

16.8.1931 р. – народилася в Чертіжному Меджилабірського округу педагог, громадсько-культурний діяч Ганна Панчак (95).
16.8.1951 р. – у Пряшеві вийшов останній номер тижневика УНРП «Пряшевищина» (75). Перший номер газети вийшов 18.3.1945 р.
18.8.1836 р. – народився український письменник і перекладач Олександр Кониський (190). Помер 29.11.1900 р.
20.8.1901 р. – народився італійський поет Салваторе Квасімодо (125).
23.8.1851 р. – народився чеський прозаїк Алоїс Ірасек (175).
24.8.1926 р. – народився у Жатківцях Пряшівського округу педагог Франтішек Борщ (100).
24.8.1991 р. – проголошено незалежність України (35).
24.8.1936 р. – народився в Ганигівцях Сабинівського округу педагог, мовознавець Микола Дуйчак (90).
25.8.1946 р. – помер письменник, видавець Григорій Гануляк (80).
27.8.1856 р. – народився український письменник Іван Якович Франко (170).
27.8.1871 р. – народився американський письменник Теодор Драйзер (155).
28.8.1921 р. – розстріляний більшовиками український поет Григорій Чупринка (105). Народився 27.11.1879 р.
29.8.1921 р. – народився в Сорочині Свидницького округу журналіст Іван Родак (105).
31.8.1916 р. – народився в Меджилабірцях педагог, культурно-освітній діяч Михайло Коропчак (110).

«Українці Хорватії: Матеріали та документи»

За підтримки Ради нацменшин Хорватії вийшов 8-й том фундаментальної серії «Українці Хорватії» (упорядник – Славко Бурда, голова загребського «Кобзаря»). Збірник об'єднав 32 праці 22 авторів із Хорватії, Сербії та України. Рецензенти: професори С. Віднянський, В. Даниленко.

Головні теми тому:

Історія та академізм: Рецензія А. Атаманенко; дослідження В. Сергійчука про «Кобзар», В. Власенка про еміграцію та М. Нагірного про волинсько-хорватські зв'язки.

Дипломатія та постаті: Г. Саган про 30-річчя посольства України; Ю. Бондар про С. Петлюру.

Мистецтво: І. Дундяк і Г. Карась

про загребський період Я. Гніздовського; В. Козінчук про загребський іконостаз; В. Дутчак про українську музику в хорватських енциклопедіях.

Балканська спадщина: По смертні праці засновника україністики Є. Пащенко; О. Шокало про «Заповіт»; розвідки М. Цапа, Ю. Бойка, Л. Попович, Є. Кулеби та П. Головчука про діаспору в Сербії й

Боснії; Г. Клинова-Дацок про УВУ.

Полеміка та сучасність: Оцінка праці С. Бурди хорватськими вченими як прориву проти імперських міфів РФ; дискусія В. Сергійчука з С. Плохєм; хроніка допомоги 30 тисячам біженців (інтерв'ю М. Семенюк-Сімеунович); нариси А. Лимич-Войнарович про «Дні української культури». –мі-

НОВЕ ЖИТТЯ

FOUNDED BY: KULT MINOR

Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlač@slposta.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

Vydáva Zväz Rusínov-Ukrajincov SR, IČO 00177725. Ročník 76. Šéfredaktor Miroslav Iljuk. Adresa redakcie: Janka Borodáča 5, 081 08 Prešov. Tel. 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk, nove@centrum.sk. Náklad: 400 ks. Ročné predplatné 12,50 €. Štvrťročné predplatné 3,125 €. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty, alebo e-mail: predplatne@slposta.sk. Objednávky do zahraničia vybavuje: Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Užecká 4, P.O. Box 164, 820 14 Bratislava 214, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk. Sadzba: QINET, Tlač: Grafotlač Prešov s.r.o. Ev. číslo EV 3301/09. Realizované s finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín.

НОВЕ ЖИТТЯ

Ліук. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.

Видає Союз русинів-українців СР. Рік видання 76. Головний редактор Мiroslav Iljuk. Адреса редакції та адміністрації: 081 08 Пряшів, Янка Бородача, 5. Телефон 051/7733 707, e-mail: novezytta@nextra.sk. Рукописи і фотографії повертаються на просьбу автора. Редакція залишає за собою право скорочувати статті. Статті, підписані авторами, висловлюють їх власні погляди і не обов'язково збігаються з поглядами редакції.